

ว่าด้วยมิตรหรือเพื่อน

กรมหลวงเทวะวงษ์วโรประการ
แปลมาจากหนังสือปเลโต

คำนำ

ด้วยข้าพเจ้าได้รับสัญญากรรมสัมปาทิกว่าจะหาเรื่องมาลงพิมพ์ ข้าพเจ้าจะนึกจะแต่งเรื่องอะไรก็ไม่เหมาะสม ครั้นได้พบหนังสือเก่าเรื่องหนึ่ง ก็เห็นเป็นที่ชอบใจนัก จึงได้แปลเรื่องนั้นมาลงแทน หนังสือเรื่องที่มีต่อไปนี้เป็นส่วนหนึ่งของคำสนทนาแลสั่งสอนด้วยธรรมแลวิทยา ซึ่งนักปราชญ์แต่โบราณชื่อ สอคราติส (Socrates.) ได้เป็นผู้แสดงความแลนักปราชญ์ที่เป็นสานุศิษย์สืบมา ผู้ชื่อว่าปเลโต (Plato.) เป็นผู้เรียบเรียงแต่งขึ้นไว้หลายเล่มสมุด

นักปราชญ์เหล่านี้เป็นชาวเมืองกรีก สอคราตินั้นว่าเกิดก่อน คดุตศักราช ๔๗๐ ปี หรือเมื่อพระพุทธศักราชได้ ๗๓ ปี มีอายุอยู่ ๗๑ ปี ตายก่อน คดุตศักราช ๑๙๙ ปี หรือพระพุทธศักราชได้ ๑๔๔ ปี ปเลโตนั้นเกิดก่อนคดุตศักราช ๔๒๙ ปี หรือพระพุทธศักราชได้ ๑๑๔ ปี มีอายุอยู่ ๘๑ ปี ตายก่อนคดุตศักราช ๓๔๘ ปี หรือพระพุทธศักราชได้ ๑๙๕ ปี เป็นกาลล่วงมาถึงสองพันปีกว่าแล้ว

ข้าพเจ้าเห็นว่าถ้อยคำสำนวนในหนังสือนี้ดีวิเศษนัก เป็นการแสดงให้เห็นความคิด ของท่านนักปราชญ์นั้นคิดได้ลึกซึ้งหลายชั้น แลกลับกลอกย้อนนอกได้หลายทาง เป็นวิธีทางควรที่จะตริตrongต่อไป ด้วยเป็นความจำนงค์หมายแต่

ความถี่เป็นประมาณ คล้ายกับธรรมชาติของพระพุทธเจ้า พระสูตรบางเรื่อง ผู้อ่านผู้ฟังได้ทั้งวิชาและความสนุกสนานใจไม่มีที่เสียอย่างใดได้ จะพรรณนาคุณไปได้มากกว่าที่จะต้องการกล่าวในที่นี้

ข้าพเจ้าวิตกแต่ จะแปลไม่ได้ดีเหมือนหนังสือเดิม จึงขอจบฉบับอังกฤษที่ข้าพเจ้าแปลนั้นไว้สำหรับท่านผู้ช่วยแก้ไขต่อไปภายหน้าฉบับภาษาอังกฤษที่แปลนี้เป็นของ บี โวเวตต์ (B.Jowett.) ยารเรียนเอกเมืองอังกฤษผู้เป็นอาจารย์ใหญ่ของพระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ ที่โรงเรียนใหญ่ในออกสเฟิต หนังสือนี้ ข้าพเจ้าก็ได้มาแต่น้องข้าพเจ้าด้วยเหมือนกัน

ในท้องเรื่องนั้น เป็นคำพูดจาโต้ตอบกันหลายคน คล้ายกับคำถาม คำตอบ ถ้าขึ้นวรรคหรือบันทึกใหม่เมื่อใด ควรเข้าใจว่าเปลี่ยนตัวผู้กล่าวเมื่อนั้นแล คำที่อยู่ในวงเล็บนั้นเป็นคำอธิบายของข้าพเจ้าเองหรือเป็นตัวชื่อตามอักษรอังกฤษ มีเรื่องราวพิสดารยาวอยู่เล็กน้อย ต้องตัดเป็นท่อนๆ มาลงดังต่อไปนี้

ไลลิส (Lysis) หรือว่าด้วยมิตร หรือเพื่อน

ชื่อผู้ที่ได้กล่าวสนทนา

โสกราตีส (Socrates.) ผู้เล่าเรื่อง, เมเนกเซนัส (Menoxenus) หิปโปตทะลิส (Hippothales.) ไลลิส (Lysis.) เดสิปปัส (Gtesippus) ที่ซึ่งสนทนากันนั้นเป็น ปาลิสตรา (โรงเรียน) สร้างใหม่ นอกกำแพงเมือง แอดเธนส์

ข้าพเจ้ากำลังเดินออกจาก แอแคดามี (โรงเรียนที่ประชุมนักปราชญ์) ตรงไปยังไลเซียม (โรงเรียนเหมือนกัน) คิดว่าจะเดินไปทางข้างนอกซึ่งเคียงกับกำแพง ครั้นเมื่อข้าพเจ้ามาถึงประตูเมืองด้านหลัง ซึ่งอยู่ริมน้ำพุของเพออปัส (ชื่อผู้สร้าง) นั้น, ข้าพเจ้าก็พบกับหิปโปตทะลิส ผู้บุตรของไทรอนิมัส ผู้หนึ่งกับเดสิปปัสชาวบ้านปีเนียนผู้หนึ่ง กับพวกคนหนุ่มๆ ที่ยืนอยู่ด้วยกันนั้น หิปโปตทะลิสแลแทนข้าพเจ้าเข้าไปใกล้แล้ว จึงถามว่า ข้าพเจ้ามาแต่ไหนและจะไปไหนต่อไป

ข้าพเจ้าตอบว่า, ข้าพเจ้ามาจากแอแคดามี จะตรงไปยังที่ไลเซียม,

เขาจึงว่า, ถ้ากระนั้น, มากับพวกเราเถิด, เข้ามาในที่นี้ก็เหมือนจะไปที่นั่นเหมือนกัน

ข้าพเจ้าจึงถามว่า พวกท่านคือใคร และจะให้ข้าพเจ้ามาที่ไหน?

เขาจึงชี้ให้ข้าพเจ้าเห็นที่ว่างแห่งหนึ่ง มีฝาผนังกันมิดชิด มีประตูเปิดอยู่ตรงหน้านั้น แลเขาพูดว่า ที่นั่นแลเป็นที่พวกเราชุมนุมพร้อมกันหมด แลพวกเราก็มีคนมากด้วยกันพอใช้ได้

ข้าพเจ้าถามว่า ที่ตึกนี้เป็นที่อะไร แลมีการเล่นอันใดพวกท่านจึงพร้อมกัน?

เขาตอบว่า ตึกนั้นเป็นปาลิสตราสร้างขึ้นใหม่ การเล่นนั้น คือสนทนากันอันเป็นที่ยินดีที่จะรับรองท่านด้วย

ข้าพเจ้าว่า ชอบใจแล้ว แลมีผู้สอนผู้ใดอยู่ในที่นี้บ้างหรือไม่?

เขาตอบว่า มี คือ มิคคัสผู้เป็นเพื่อนของท่าน แลเป็นผู้นับถือท่าน

ข้าพเจ้าว่า จริงนะ เขาเป็นครูผู้วิเศษนัก

เขาถามว่า ท่านจะมีน้ำใจที่จะไปกับข้าพเจ้าแลไปดูพวกคนเหล่านั้นหรือไม่?

ข้าพเจ้ารับว่าจะไป แต่ข้าพเจ้าอยากจะทราบก่อนว่า มามุ่งหมายจะเอาอะไรจากข้าพเจ้า แลผู้ใดเป็นคน ที่รักใคร่ชอบพอกันในพวกท่าน

เขาว่า บางคนก็มีคนที่รักคนหนึ่ง บางคนก็มีคนอื่นเป็นที่รักหลายคน

ข้าพเจ้าจึงถามว่า ใครเล่าเป็นที่รักของท่านหิปปอดละสิส จงบอกให้ข้าพเจ้าทราบบ้าง

ขณะนั้นเขาก็มีความกระตาคจนหน้าแดงแลข้าพเจ้าจึงพูดกับเขาว่าหิปปอดละสิสเอ๋ย ท่านก็เป็นบุตรของไทรอนิมัส อย่าพักพูดเลยว่าท่านเป็นคนกำลังมีความรักหรือไม่มี ข้อที่จะสารภาพนั้นเกินเวลาที่ต้องการเสียแล้ว เพราะมิใช่แต่ข้าพเจ้าจะรู้เห็นว่าท่านเป็นคนมีความรักอยู่อย่างเดียว แต่ข้าพเจ้ารู้ว่า ท่านได้มี

ความรักเกินเลยไปเสียมากแล้ว ตัวข้าพเจ้าเป็นคนโศกเศร้าปานนี้ก็ดี แต่เทพดาทั้งหลายได้บรรดามให้ข้าพเจ้ามีอำนาจ ที่จะรู้จักความเสน่หาอย่างเช่นนี้ได้

ขณะนี้ เขาก็มีความกระดากยิ่งมากขึ้นหน้าแดงแล้วแดงเล่า

เดลีปัส จึงกล่าวว่า, ข้าพเจ้าขอบดูท่านกระดากหน้าแดงนัก, นะหิปปอดทะลิส แลดูร่องที่จะออกชื่อคนที่รักให้สอคราติสทราบ ถ้าเขาอยู่กับท่าน แต่เพียงเมื่อตะกี้นี้แล้ว เขาก็จะพูดจนท่านจะตายด้วยไม่ได้ยินอันใดเลย จริงๆ นะสอคราติส เขาทำให้พวกเราหนักเสียตรงๆ แลดูเขาด้วยคำสรรเสริญโลลิสเท่านั้น แลถ้าเขาจะมาเล่าแล้ว ดูเหมือนว่าพวกเราจะนอนหลับไม่ได้ด้วย จะมีเสียงร้องเรียกแต่โลลิสเท่านั้น การที่เขากระทำคำพูดด้วยท่านองร้อยแก้วก็ชั่วข้าพเจ้าอยู่แล้ว แต่ว่ายยังไม่มื่อไร จะเปรียบด้วยคำโคลงกลอนของเขาได้แลเมื่อเขาว่าโคลงกลอน แลคำที่เขาแต่งอื่นๆ ให้เราฟังจนสาลักแล้วก็เป็นการเหลือทน แลอะไรเล่ายังชั่วยิ่งไปอีก คือกิริยาอาการของเขาเมื่อขับกล่อมกลอนฉันท์เหล่านั้น ให้แก่คนรักของเขาฟัง การที่เขาทำดังนี้เป็นที่น่ากลัวยิ่งนัก แลพวกเราจนจะทนฟังไปไม่ได้ มาบัดนี้มีเรื่องที่ท่านถามเขา เอ้าดูสิ เขากะดากหน้าแดงอยู่ละ

ข้าพเจ้าจึงถามว่า โลลิสนั่นคือใครเล่า? ข้าพเจ้าคะเนว่าเขาคงเป็นคนหนุ่ม, เพราะชื่อนั้นไม่ทำให้ข้าพเจ้ารำกได้ถึงผู้ใดเลย

เขาจึงตอบว่า ทำไม่ไม่รู้หรือ บิดาของเขาเป็นคนกว้างขวางมีคนรู้จักมาก, แลยังมีชื่อเปนแซ่ติดตัวอยู่ แลยังไม่มีใครเรียกชื่อตัวของเขาเองทั่วไปเลย, แต่ถึงแม้ว่าท่านจะยังไม่รู้จักชื่อเขา, ข้าพเจ้าเชื่อเปนแน่ว่าท่านคงจะรู้จักหน้าเขาแล้ว, เพราะหน้าของเขานั้น พอที่จะให้ท่านเห็นเขาแปลกวิเศษกว่าคนอื่นได้

ข้าพเจ้าจึงว่า แต่บอกให้ข้าพเจ้าทราบสักหน่อยเถิดว่าเขาเปนบุตรใคร

เขาเปนบุตรคนใหญ่ของติมอแครติสอยู่ที่โน เดมิ (แขวง) เมืองเอกไซเน

ข้าพเจ้าจึงว่า, เออหนะ, หิปปอดทะลิส, ท่านยังพบปะคนที่วิเศษสมควรจะรักได้จริงแล้ว, ข้าพเจ้าอยากจะให้ท่านสงเคราะห์ ข้าพเจ้าด้วยเปิดอวดให้

ข้าพเจ้าเห็นสิ่งซึ่งท่านทำให้ พวกเหล่านี้ได้เหินเหินนั้นบ้าง, เมื่อนั้นแลข้าพเจ้า จะได้สามารถที่จะตัดสินได้ว่าท่านเป็นคนรู้หรือไม่ ในการที่คนรักควรจะพูดถึงคนที่เขารักอย่างไร, หรือว่าควรจะพูดกับคนหนุ่มนั้นเองหรือกับคนอื่น ๆ เป็นอย่างไร

เขาตอบว่า ไม่ใช่เลยหนะ, สอคราติส, ท่านคงจะไม่เชื่อถือคำที่เขาพูด เมื่อกี้เป็นแน่

ข้าพเจ้าจึงว่า ท่านหมายจะไม่รับว่าท่านรักคนที่เขากล่าวว่าท่านรักนั้น หรือ

ไม่ยั้งนั้นดอก, ข้าพเจ้าปฏิเสธ แต่ข้อที่ว่าข้าพเจ้าแต่งโคลงกลอนหรือ คำสรรเสริญให้ต่อเขานั้นดอกเดลีปัส จึงพูดว่า, ใจเขาไม่ได้อยู่กับตัวเขาแล้ว, เขาพูดจนไม่เป็นเรื่องแลเขาเป็นบ้าแท้ ๆ

ข้าพเจ้าจึงพูดว่า, หีบปอดละลิสเอ๋ย, ถ้าท่านเคยทำกลอนหรือเพลงให้ แก่คนที่ท่านรักแล้ว, ข้าพเจ้าก็ไม่ขอฟังดอก, ข้าพเจ้าอยากจะรู้แต่ความประสงค์ ที่แต่งทำนั้น, เพื่อจะได้รู้ว่าการกิริยาของท่านในการที่เข้าหาคนงามของท่านนั้นดี ชั่วอย่างใดเท่านั้น

เขาว่า, เดลีปัส คงจะบอกแก่ท่านได้เพราะเหตุว่า ถ้าข้าพเจ้าพูดกับ เขาไม่เป็นเรื่องอะไรดังเช่นเขากล่าวว่าข้าพเจ้าพูดนั้นแล้ว เขาคงต้องทราบชัดเจน แลจำคำที่ว่า ข้าพเจ้าพูดนั้นได้หมด

เดลีปัส จึงว่า เออ จริงนะ ข้าพเจ้าทราบจนเกินดี แลทราบเรื่องราว นิทานที่น่าเกลียด น่าอายด้วย เพราะเหตุถึงแม้ว่าเขาเป็นคนมีความรัก แล ตั้งอกตั้งใจรักจริง ๆ ก็ดี เขาก็ไม่มีอะไรเป็นเรื่องที่จะพูดกับคนที่รักของเขา คำที่ เขาพูดนั้นเด็ก ๆ ก็จะไม่พูดดังนั้น เมื่อเป็นเช่นนี้จะไม่เป็นที่น่าอายน่าเกลียด หรือ? เขาพูดเฉพาะแต่เรื่องความมั่งคั่ง บริบูรณ์ ของติมอแครติส ซึ่งเป็นที่ โด่งดังทั้งเมือง แลพูดถึงปู่ของโลลิส แลผู้อื่น ๆ ที่เป็นคนวงศ์ตระกูลของเขา แล พรรณาถึงม้าที่เขาขี่เป็นอันมาก แลที่เขาได้มีชัยชนะในการเล่นพนันที่ ปิดเถียน

แลที่อิสตะมัส แลที่เนมิด้วยมาถึง ๔ แลมาตัวเดียวแลเรื่องราวเหล่านี้เขาขับร้อง ยิ่งทวนทูกว่านี้อีก เพราะเมื่อวานขึ้นนี้เขาแต่งโคลงสรเสรีญด้วยเรื่อง เฮแรคะลีส ผู้ที่เกี่ยวข้องในวงศญาติของเขานั้น ผู้ต้นวงศ์ของโลลิสได้เลี้ยงดูเหมือนเป็นญาติกัน ผู้ต้นวงศ์นี้ คือบุตรของเฮอัส กับบุตรสาวของผู้ที่ตั้งอยู่เคมี (แขวง) นั้น แลเรื่องราวเหล่านี้ก็ฟังเหมือนนิยายของผู้หญิงแก่ๆ เปนเรื่องซึ่งเขาร้องแลเล่าให้พวกเรา ฟังแล้วและข่มขืนให้เราฟังเขาด้วย

เมื่อข้าพเจ้าได้ทราบดังนี้ข้าพเจ้าจึงว่า หิปปอตเตลีสเอ๋ยน่าเกลียด น่าอายนัก ทำไมท่านจึงแต่งเพลงขับร้องสรเสรีญตัวท่านเอง ก่อนเวลาที่ท่านได้ สมคิดแล้วเล่า

เขาตอบว่า คำกลอนคำโคลงของข้าพเจ้าไม่ได้สรเสรีญตัวข้าพเจ้าเอง นะสอคราติส

ข้าพเจ้าว่า ท่านคิดว่าไม่เป็นเช่นนั้น

เขาว่า ก็มันจะเปนอย่างไรเล่า

ข้าพเจ้าว่า บอกได้เปนแน่แล้วว่า คำร้องเหล่านั้นสรเสรีญตัวท่านเอง ทั้งสิ้น เพราะว่าถ้าท่านได้คนงามที่ท่านรักสมคิดท่านแล้ว คำที่ท่านพูดแลขับร้อง นั้น ก็จะเป็นเกียรติยศแก่ท่าน แลจะถือว่าเป็นคำสำหรับสรเสรีญแต่งขึ้นสำหรับ ตัวท่าน ผู้ซึ่งได้คนที่รักสมคิดท่านเช่นนั้นได้แท้ แต่ถ้าเขาหลุดไปจากท่านแล้ว ท่าน สรเสรีญเขายังมากเพียงใด ตัวท่านก็จะยิ่งดูเป็นที่น่าเกลียดน่าอาย ในเมื่อไม่ได้ คนงามแลคนวิเศษดีที่สุดคนนี้เพียงนั้น แลเพราะเหตุฉนี้ คนมีความรักซึ่งเป็น คนฉลาดแล้ว ก็ไม่สรเสรีญคนที่รักของเขานั้น จนกว่าเขาจะได้คนนั้นเป็นคนรัก กันแล้ว เพราะเขากลัวว่าจะเกิดเหตุพเนินเปนไปได้ต่างๆ ยังมีที่เสียอย่างอื่นอีก คือว่าคนงามนั้น เมื่อมีผู้ใดสรเสรีญหรือยกย่องให้ใหญ่โตขึ้นแล้ว ก็จะมีแต่น้ำใจ เย่อหยิ่งแลถือตัวไว้ตัวมากไม่เปนการจริงดังนี้หรือ?

เขาว่าจริงแล้ว

แลเมื่อยังถือตัวไว้ตัวมากขึ้นเพียงใด ก็เป็นการยิ่งยากยิ่งลำบากที่จะจับเอาให้ได้เพียงนั้น

ข้าพเจ้าเชื่อตามนั้นแล้ว

ท่านจะเหนืเปนประการใด ถ้ามีพรานผู้หนึ่งขับไล่เนือนกที่จะจับได้ง่ายนั้นเสียแล้ว แลตามจับสัตว์ที่จะจับได้โดยยาก ดังนี้

พรานนั้นก็เหนืปรากฏชัดเจนว่าเปนพรานไม่ดีเลย

ก็นั่นแล ถ้าจะใช้แต่ถ้อยคำขับร้อง ไม่ใช่ทางเกลี้ยกล่อม ก็จะสำแดงให้เหนืว่าไม่มีความคิด ท่านเหนืจริงกับข้าพเจ้าหรือไม่?

จริงแล้ว

เมื่อเปนดั่งนั้น เนืหิปโปตละลิส จงคิดตรองดูในขณะที่ว่า ท่านจะมีความผิดในการที่แต่งโคลงกลอนนั้นหรือไม่ เพราะข้าพเจ้าคะเนไม่เหนืเลยว่ ถ้าผู้แต่งโคลงกลอนคนใด ที่ทำให้ตัวเสียไปด้วยโคลงกลอนของตัวเองนั้น ท่านจะนับว่าเปนคนแต่งโคลงกลอนดีได้

เขาจึงพูดว่า เปนดั่งนั้นแน่แล้ว ถ้าข้าพเจ้าว่าคนเช่นนั้นเปนคนแต่งโคลงดี ข้าพเจ้าก็จะเป็นบ้าไปเท่านั้น เพราะฉนี้แล สอคราติส ข้าพเจ้าจึงมีความปรารถนาที่จะปรึกษาหาฤากับท่าน แลถ้าท่านจะดักเตือนข้าพเจ้าได้ต่อไปอย่างใด ข้าพเจ้าจะมีความยินดีรับ ท่านจะบอกให้ข้าพเจ้าทราบได้หรือไม่ว่า ควรข้าพเจ้าจะพูดหรือจะทำประการใด ตัวข้าพเจ้าจึงจะเป็นที่ขบใจของคนที่รักของข้าพเจ้า

ข้าพเจ้าจึงว่า ความข้อนั้นไม่เปนการง่ายที่จะคิดเหนื แต่ถ้าท่านจะนำเอาคนที่รักของท่านมายังข้าพเจ้า แลให้ข้าพเจ้าได้พูดจากับเขาแล้ว บางทีข้าพเจ้าจะสามารถที่จะทำให้ท่านเหนืว่าควรจะพูดจាកันอย่างไรได้บ้างดอกกระมัง ไม่ขับร้องแลพรรณาเรื่องราวเหมือนอย่างเช่นเขาหาว่าท่านทำเช่นนั้น

เขาตอบว่า ถ้าเพียงแต่ท่านจะเข้าไปในเรือนกับเตลิปปัส ก็จะไม่ยาก

ลำบากที่จะนำเขามาหาท่าน แต่ถ้าท่านนั่งลงพูดในเรือนนั้นแล้ว ข้าพเจ้าเชื่อว่า เขาคงจะเข้ามาหาท่านเอง เพราะว่าเขาเป็นคนชอบฟังนักนะสอคราติส แลบัดนี้ เป็นวันมีพิธีของเฮอร์เมีย คนผู้ใหญ่แลคนหนุ่มก็ประชุมกันหมด แลไม่มีใครแยกย้ายกันไป เขาคงจะมาเป็นแน่ แต่ถ้าเขาไม่มา เติลปิัสเป็นคนคุ้นเคยกับเขา กับ เมเนกเซนีสผู้เป็นมิตรสหายใหญ่ของเขา คงจะเรียกให้เข้ามาจะได้

ข้าพเจ้าว่า คิดอย่างนั้นดีแล้ว ขณะนั้นข้าพเจ้ากับเติลปิัสก็เข้าไปใน ปาติสตรา (โรงเรียน) นั้น พวกคนที่เหลืออยู่เหล่านั้นก็ตามเข้าไปด้วย

เมื่อเวลาเข้าไปในที่นั้น เขาได้เห็นพวกเด็กทั้งหลายนั้นฟังได้บูชายัญอยู่ แลการพิธีนี้ก็เกือบจะเลิก คนเหล่านั้นแต่งตัวขาว แลเล่นทอดลูกบาทกันอยู่ใน พวกนั้นด้วย มีคนพวกนั้นไปเล่นอยู่ที่ลานข้างนอกเป็นอันมาก . แต่บางคนอยู่ที่ มุมโรงเรียกว่า อะโปโดเตเรียนั้นเล่นคู่กันด้วยลูกบาท ซึ่งทอดด้วยภาชนะสาน อันเล็ก ๆ ในที่นี้มีคนดูอยู่เป็นวงหนึ่งอีกด้วย ในคนเหล่านั้นคือโลลิส ยืนอยู่ในพวก เด็ก ๆ แลคนหนุ่ม ๆ นั้น แลมีเครื่องสรวมศรีษะ ดูงามสมกับความดีความงาม ของเขาไม่น้อยเลย เราจะละพวกนี้ไว้ พากันไป เดินเลยไป ณะห้องที่ตรงกันข้าม เหน่เป็นที่เรียบสัจดติกันั่งลง แล้วเราก็ตูตสนทนากัน การที่ทำดังนี้แลเป็นที่ชวน ให้โลลิสมา เขาก็หันหน้ามาดูพวกเราอยู่บ่อย ๆ เป็นที่โดนขัดใจจนว่า เขาอยากจะ มาหาพวกเรา ขณะหนึ่งเขาร้องใจ แลไม่มีความกล้าที่จะมาแต่คนเดียว; แต่ใน เวลาระหว่างหยุดการเล่นเมเนกเซนีส เพื่อนของเขา ก็ออกมาจากลานนั้นก่อนคน ครั้นเขาแลเห็นเติลปิัสกับตัวข้าพเจ้า เขาก็มานั่งอยู่เคียงพวกเรา; ขณะนั้นแลโลลิส เหน่ดั่งนั้นก็ตามเขามา แลนั่งอยู่เคียงเขา; แล้วเด็กอื่น ๆ ก็ตามมาด้วย ข้าพเจ้า ควรจะกล่าวไว้ด้วยว่า ทิปโปตตะลิสนั้น เมื่อเห็นคนมามาก ก็แอบอยู่ข้างหลัง ด้วยคิดว่าควรจะหลบเสียให้พ้นตาของโลลิส เพราะกลัวว่าจะทำให้เป็นที่ขัดเคืองใจเขา แล้วก็เล่นนั่งคอยฟังอยู่ที่นั่น

ข้าพเจ้าจึงหันไปพูดกับ เมเนกเซนีสว่า ท่านผู้เป็นบุตรของเดมอฟอน ท่านคนหนุ่มทั้งสองคนคู่นี้ใครจะแก่กว่ากัน?

เขาตอบว่าความซอ้นั้นแลเปนข้อคำเถียงกันอยู่ในระหว่างข้าพเจ้าทั้งสองนี้
แลคนใดจะเปนคนดีกว่ากัน? นั้นเปนข้อคำเถียงกันอยู่ด้วยหรือ
เปนอยู่จริงแน่แล้วละ

แลกระนั้น ก็ยังมีข้ออื่นที่เปนคำเถียงกันอยู่อีกนะสิคือว่าใครจะงามกว่ากัน
ขณะนั้นเด็กหนุ่มทั้งสองนั้นก็หัวร่อ

ข้าพเจ้าว่า ข้าพเจ้าจะไม่ถามว่า ใครเปนคนบริบูรณ์มั่งคั่งกว่ากัน เพราะ
ว่าท่านทั้งสองนี้ เปนมิตรเปนเพื่อนกันอยู่ ท่านเปนดังนี้จริงหรือไม่

เขาตอบทั้งสองคนว่า จริงแล้ว

แลมิตรสหายทั้งหลายย่อมมีใจแลดีชั่วเสมอเหมือนกันแล้วเพราะเหตุฉะนั้น
ถ้าท่านกล่าวว่า ท่านเปนเพื่อนกันจริงแล้ว ในตัวท่านทั้งสองนี้ผู้หนึ่งผู้ใดจะมีดี
แปลกกว่ากันไม่ได้

เขาก็ยอมรับเห็นจริงทั้งสองคน ข้าพเจ้ากำลังจะถามว่าคนใด ในสองคน
นั้นจะเปนคนตรงกว่ากันแลจะเปนคนฉลาดกว่ากัน แต่เวลานี้มีผู้มาร้องเรียก
เมเนกเซนสไป ว่าครูผู้หัดวิชาลองกำลังนั้นร้องเรียก ข้าพเจ้าคณเฒ่าจะจะต้อง
ไปทำการบูชาครูด้วย เหตุตั้งนั้นเขาจึงไปเสีย แลข้าพเจ้าจึงถามโลลิสเปนคำถาม
บางเรื่องอีก ข้าพเจ้าพูดขึ้นว่า ดูกรโลลิส ข้าพเจ้าอาจหาญที่จะกล่าวว่า บิดาแล
มารดาของท่านรักท่านมากนัก

เขาตอบว่า บิดามารดาก็เป็นดังนี้

แลบิดามารดาคงจะมีความปรารถนาให้ท่านมีความสุขพร้อมสิ้น
จริงแล้ว

แต่ท่านคิดเหินบ้างหรือว่าผู้ใดที่อยู่ในถานทาสแลเปนผู้ที่ทำอะไรตาม
ขอบใจไม่ได้นั้น จะเปนคนมีความสุข

เขาตอบว่า ข้าพเจ้าก็คิดว่าไม่เป็นสุขจริงๆ

ถ้าแลบิตามารดาของท่านมีความรักท่าน แลปรารถนาว่าจะให้ท่านมีความสุขแล้ว ก็ไม่มีผู้ใดที่จะสงสัยว่า บิตามารดาของท่านจะอุทิศให้ท่านมีความสุขทุกทาง

เขาตอบว่าจริงแล้ว

แลบิตามารดาของท่าน ยอมให้ท่านทำอะไรตามชอบใจ แลไม่ได้ว่ากล่าวห้ามปรามท่าน ไม่ให้ทำการที่ท่านปรารถนาจะทำหรือ

คะ จริงๆ นะสอคราติส แต่มีการหลายสิ่ง ซึ่งบิตามารดาห้ามไม่ให้ข้าพเจ้าทำ

ข้าพเจ้าจึงพูดว่า ท่านประสงค์ความว่าอะไร บิตามารดาปรารถนาจะให้ท่านมีความสุขแล้ว แลยังห้ามไม่ให้ท่านทำการตามชอบใจของท่านหรือ ? เปรียบเหมือนว่าถ้าท่านอยากจะขึ้นรถของบิดาของท่านแลจะจับสายถือขับไปในที่แข่งรถนี้ บิตามารดาของท่านจะไม่ยอมให้ท่านทำเช่นนี้ จะห้ามท่านหรือ?

เขาตอบว่า ห้ามเป็นแน่แล้ว คงจะไม่ยอมให้ข้าพเจ้าทำเช่นนั้น

ก็ใครเล่าบิตามารดาของท่าน จึงจะยอมให้ขับ?

มีคนสำหรับขับรถที่บิดาจ้างไว้ ใช้ให้ขับอยู่แล้ว

บิตามารดาของท่าน ไว้ใจลูกจ้างมากกว่าตัวท่านอีกหรือ แลยังต้องให้เงินค่าจ้างให้เป็นคนที่ไม่ไว้วางใจด้วยหรือ

ก็ทำอย่างนั้นด้วย

แต่ข้าพเจ้าอาจหาญที่จะกล่าวว่า ถ้าท่านนึกชอบใจขึ้นมา ท่านจะถือเอาไม้ตะพดขับจูงเกวียนล้อเช่นนี้; บิตามารดาจะยอมบ้างหรือไม่?

ยอมให้ข้าพเจ้านะหรือ ไม่ยอมเป็นแน่

ข้าพเจ้าจึงพูดว่า ถ้ากระนั้นใครจะจับตะพดขับล้อ ขับเกวียนนั้นไม่ได้หรือ

เขาตอบว่า ได้สิ คนสำหรับ ขับเกวียนล่อมืออยู่

แลคนๆ นั้นเปนทาสหรือเปนไท?

เขาตอบว่า เปนทาส

แลบิดามารดาท่าน นับหน้าถือตาทาสยิ่งกว่าตัวท่านที่เปนบุตรอีกหรือ ?
แลบิดามารดาท่านไวใจให้รักษาทรีภยสมบัติมากกว่าไวใจท่านหรือ? แลยอม
ให้คนๆ นั้นทำอะไรๆ ได้ตามชอบใจ ส่วนท่านทำบ้างไม่ได้จ้ะหรือ? ขอดตอบ
ให้ข้าพเจ้าทราบในบัดนี้ว่า ท่านเปนไทแก่ตัวท่านเองหรือ หรือบิดามารดาท่าน
ไม่ยอมให้ท่านทำแม้แต่เพียงเท่านั้น?

เขาตอบว่า ไม่เปนไทเลย บิดามารดาไม่ยอมให้ทำดั่งนั้นแน่แล้ว

ถ้ากระนั้นท่านต้องมีนายหรือไม่?

มีจริง พี่เลี้ยงของข้าพเจ้า เขาอยู่ที่นั่นนะ

พี่เลี้ยงเปนทาสหรือเปล่า?

เขาตอบว่า ว่าแน่แล้ว เขาก็เปนทาสของเรา

ข้าพเจ้าจึงว่า จริงๆ นะ ความซื่อนี้ประหลาดมากนั้ ที่คนเปนไทแก่
ตนจะมีทาสปกครองอยู่อีก แลพี่เลี้ยงนั้นเขาทำอะไรกับท่านบ้าง?

เขาพาข้าพเจ้าไปหาครูทั้งหลายของข้าพเจ้า

ท่านหมายความว่า ครูทั้งหลายของท่านนั้น บังคับบัญชาท่านอีกด้วย
หรือ

เปนแน่แล้วเขาเปนเช่นนั้น

ถ้ากระนั้นข้าพเจ้า ต้องเรียกว่าบิดาของท่านชอบใจที่จะให้ท่านต้องมี
เจ้ามีนายเปนอันมาก แต่ว่าอย่างไรๆ ก็ดี เมื่อท่านกลับไปบ้านไปถึงมารดา
ของท่านแล้ว มารดาคงจะยอมให้ท่านทำอะไรตามชอบใจของท่าน แลจะไม่

เกี่ยวข้องกับขัดขวางในความสุขของท่านด้วยหรือ ก่อนผ้าของมารดาท่านที่เธอทออยู่ข้างนั้น ท่านจะทำอะไร ๆ ก็คงได้ ข้าพเจ้าเห็นเป็นแน่ว่า จะไม่มีอะไรกีดขวางห้ามไม่ให้จับก็ทุกหรือฟืมหรือเครื่องมืออันนั้นได้

เขาหัวร่อแลตอบว่า ไม่ได้ดอก สอคราติสมารดาจะไม่เป็นเพียงแต่ห้ามข้าพเจ้าเสียอีก ถ้าข้าพเจ้าจับอะไรเข้าที่นั่นสักสิ่งหนึ่ง ก็จะต้องเอาด้วยเข้าไป

ข้าพเจ้าว่า เออหนะ นั่นเป็นการประหลาดจริงนะท่านประพடுத்தการ ไม่ติดต่อบิดามารดาท่านหรือ

เขาตอบว่าไม่มีเลย

แต่ว่าถ้ากระนั้น ทำไมบิดามารดาของท่านจึงมีแต่ใจที่จะห้ามไม่ให้ท่านมีความสุข แลไม่ให้ท่านทำตามชอบใจเล่า? ให้ท่านอยู่ในภายใต้อำนาจคนอื่นเสมอ แลจะพูดไปอีกคำหนึ่งก็เหมือนว่า ไม่ได้ทำสิ่งใดซึ่งท่านประสงค์นั้นเลย เพราะดั่งนั้นท่านก็ไม่ได้ทำอันใด เหมือนดั่งท่านปรารถนาจะได้จากสมบัติเป็นอันมาก ซึ่งอยู่ในความรักษาของผู้อื่นยิ่งกว่าตัวท่าน แลตัวท่านเป็นคนงามก็ไม่มีประโยชน์ใช้อันใดไม่ได้ กลับต้องอยู่ในความสงวนของคนที้อย่างแพะเลี้ยงแกะฝ่ายตัวของท่านเล่า โลลิสเอ้อย ไม่ได้เป็นนายใครเลย แลทำอะไรก็ได้ด้วยจริงหรือไม่ ?

เขาตอบว่า ทำไม่เล่า นะสอคราติส เป็นเพราะเหตุว่า ข้าพเจ้ายังมีอายุไม่เต็มทีสมควร (ยังไม่ครบ ๒๐ ปี)

ข้าพเจ้าจึงว่า ข้าพเจ้าสงสัยว่า ความข้อนั้นจะไม่เป็นเหตุแท้ เพราะข้าพเจ้านึกเอาเองว่า ดิมอเครติสบิดาของท่าน กับมารดาของท่านนั้น คงยอมให้ท่านทำการหลายสิ่งมาแล้ว แลไม่ค่อยจนกว่าท่านจะมีอายุตามสมควร เปรียบเหมือนหนึ่งว่า ถ้าบิดามารดาจะต้องการให้อ่านหรือเขียน ข้าพเจ้าเคยเฝ้ามาก่อนว่า คงจะเรียกท่านมาใช้ก่อนคนที่อยู่ในบ้าน

ถูกต้องจริงแล้ว

ແລ່ງຈະຍອມໃຫ້ທ່ານຂຶ້ນ ຫຼືອ່ານໜັງສືລອບໂຕກ່ອນຫຼັງຕາມຂໍ້ບໍາຂອງທ່ານ ຫຼືຈະຍອມໃຫ້ທ່ານຈັບພິດ ແລະຂຶ້ນສາຍພິດ ແລະຕິດພິດດ້ວຍນົມຫຼືອີ່ດ້ວຍໄມ້ປັດຕາມແຕ່ຄວາມຂໍ້ບໍາຂອງທ່ານ ແລະທັງບິດາແລະມາດາຈະບໍ່ຂັດຂວາງທ່ານ

ເຂົາຕອບວ່າ ຂ້ອນັ້ນຈິດແລ້ວ

ບ້າເຈົ້າຈຶ່ງວ່າ ຖ້າກະນັ້ນ ແນະໂລລິສ ຈະເປັນດ້ວຍເຫຼອນໂຕເລົ່າ ທ່ານບິດາມາດາຍອມໃຫ້ທ່ານທຳກະຢ່າງໜຶ່ງ ບໍ່ຍອມໃຫ້ທ່ານຢ່າງໜຶ່ງ

ເຂົາວ່າ ບ້າເຈົ້າເຊື່ອວ່າຈະເປັນດ້ວຍບ້າເຈົ້າຮູ້ເຂົ້າໃຈກະຢ່າງໜຶ່ງ ແລະບໍ່ຮູ້ບໍ່ເຂົ້າໃຈອີກຢ່າງໜຶ່ງ

ບ້າເຈົ້າວ່າ ເອນະ ພໍ່ໝູ່ໝູ່ນ້ອຍ ເຫຼົ່ານັ້ນບໍ່ໄປເປັນເພາະວ່າ ຍັງບໍ່ເຕັມປີເປັນແຕ່ຄວາມຮູ້ຍັງບໍ່ເຕັມທີ່; ແລະຖ້າບິດາຂອງທ່ານຄິດເຫັນວ່າທ່ານມີບັນຫາລາດກວ່າບິດາເມື່ອໂຕ ບິດາທ່ານກໍຈະມອບທຳພິດສັມບັດຂອງບິດາໃຫ້ແກ່ທ່ານໃນເວລານັ້ນ

ບ້າເຈົ້າເຊື່ອວ່າຈະເປັນດັ່ງນັ້ນຈິດ

ບ້າເຈົ້າຈຶ່ງວ່າ ເອນະ ແລະເພື່ອນບ້ານຂອງທ່ານກໍເໝືອນ ຈະໃຊ້ຕາມຢ່າງບິດາຂອງທ່ານຫຼືບໍ່? ຖ້າເຂົາເຊື່ອເຕັມໃຈວ່າທ່ານເປັນຄົນຮູ້ກະ ຮັກສາບ້ານຂ່ອງດີກວ່າຕົນເຂົາ ເຂົາຈະຈັດການບ້ານຂອງເຂົາຫຼືຈະມອບໃຫ້ທ່ານຮັກສາເລົ່າ

ບ້າເຈົ້າຄິດວ່າເຂົາຈະມອບໃຫ້ບ້າເຈົ້າ

ຄື່ງແມ້ວ່າບ້າເຈົ້າເຊື່ອວ່າເປັນດັ່ງນັ້ນຈິດ ເມື່ອເຂົາເຫັນວ່າທ່ານມີບັນຫາ ພໍ່ທີ່ຈະຈັດການຂອງເຂົາໄດ້ແລ້ວ ເຂົາຈະໄວ້ໃຈໃຫ້ທ່ານຈັດການຂອງເຂົາຫຼືບໍ່?

ຕະ

ເອ ນະບ້າເຈົ້າເຊື່ອວ່າເປັນຢ່າງອື່ນວ່າ ຍັງມີພະເຈົ້າແຜ່ນດິນໃຫຍ່ ກັບມີພະຣາຍໂອຣສພະຣອດໜຶ່ງເປັນເຈົ້າໃນທຣີປະເທດ ຄົນເອົາວ່າຕົນທ່ານກັບບ້າເຈົ້າໄດ້ໄປເຝົ້າພະຈ້າແຜ່ນດິນນັ້ນ ແລະໄດ້ກາບທູລີ່ໃຫ້ກາບເຂົ້າເຫັນຈິດເຕັມພະໄທວ່າ

เราเป็นคนทำครัวดีกว่าพระราชโอรสของพระองค์แล้ว พระเจ้าแผ่นดินองค์นั้น
จะไว้พระไทยมอบอำนาจให้เราต้มแกง แลเติมอะไรๆ ลงในม้อตามชอบใจของ
เรา มากกว่าที่จะไว้พระไทยพระราชโอรสของพระองค์หรือไม่

เหินขาดว่าจะไว้พระไทยแก่เรา

แลคงจะยอมให้เราเทเกลือลงไปนม้อ สักก็พายมือก็ได้ อีกฝ่ายหนึ่ง
พระองค์คงจะไม่ยอมให้พระราชโอรสเติมเกลือลงไปจนขึ้นแต่หิบบมือเดียว จะ
เป็นดังนี้หรือไม่?

เป็นดังนั้นแน่แล้ว

หรืออีกอย่างหนึ่งคนเฒ่า พระราชโอรสนั้นประจบพระเนตรแดง ถ้า
พระเจ้าแผ่นดินทรงเห็นว่าพระราชโอรสไม่ทรงทราบวิชาหมอยา พระองค์จะให้
พระราชโอรสจับต้องพระเนตรนั้นหรือไม่

คงจะไม่ยอมละ

ถ้าฝ่ายเราคนเฒ่าเป็นคนรู้วิชาหมอยา พระองค์ก็คงจะยอมให้เราทำ
อะไรๆ กับพระราชโอรสนั้นได้หมด แม้ว่าเราจะเบียดพระเนตรนั้นออกให้กว้าง
แลเอาผงเฒ่าขัดเข้าไปได้ เพราะว่าพระองค์ทรงเห็นว่าเรารู้ดีพิเศษแล้ว

ข้อนั้นก็จะเป็นจริง

ข้าพเจ้าจึงว่า ถ้ากระนั้น นะไลลิส บัดนี้ท่านก็ได้คิดเหินแล้วว่า สิ่งทั้ง
ปวงซึ่งเราได้รู้แจ้งแลนั้นคนทั้งปวงคงจะไว้ใจเรา ไม่ว่าชาวแฮเลน (ชาวเมือง
กรีก) หรือชาวมิลิกซุ ผู้ชายหรือผู้หญิง แลเราจะทำอะไรกับคนพวกนั้นก็ได้ ไม่มี
ผู้ใดจะขัดขวางต่อเราได้ , เราก็เป็นไทแก่ตัว แลเป็นนายของคนอื่นๆ แลสิ่งทั้ง
เรารู้แจ้งเหล่านี้ยอมเป็นของๆ เราแล้ว เพราะว่าเราหาประโยชน์ได้จากสิ่งนั้นๆ
แต่ในสิ่งซึ่งเราไม่เข้าใจนั้น ก็ยอมไม่มีใครจะไว้ใจให้เราทำ ตามที่เราคิดว่าจะดี
แก่เรา เขาทั้งหลายคงจะขัดขวางจนเต็มกำลังเขาไม่ให้เราทำ , แลมิใช่ว่าเขาทั้ง
หลายนั้นเป็นคนอื่นๆ แต่ชั้นบิดาแลมารดาแลมิตรสหาย ถ้ามีสักคนก็ดี ผู้ที่

คนที่รักยิ่งขึ้นอีกนั้น ๆ ก็คงจะกีดขวางห้ามกัน เราด้วยเหมือนกัน . เราจะต้องอยู่ในอำนาจของผู้อื่น ๆ , แลสิ่งทั้งปวงเหล่านี้ก็ไม่เป็นของ ๆ เรา เพราะว่าเราจะหาประโยชน์จากสิ่งนั้นไม่ได้ ท่านเห็นจริงตามนี้หรือไม่

เขายอมรับเห็นจริงด้วย

แลถ้าเราเป็นคนไม่มีประโยชน์ แก่คนอื่นเขาแล้ว เขาจะนับว่าเราเป็นมิตรเป็นเพื่อนของคนอื่นเขานั้นหรือไม่ คนอื่นนั้นเขาจะรักเราหรือไม่?

เขาไม่รักไม่เป็นเพื่อนแน่แล้ว

ถ้าผู้ใดไม่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นเพียงใดแล้ว บิดาหรือมารดา หรือผู้อื่นจะมีความรักผู้นั้นไม่ได้เพียงนั้น

รักไม่ได้จริง

แลเพราะเหตุฉนั้นแล พ่อหนุ่มเอ๋ย ถ้าตัวท่านเป็นคนมีปัญญาฉลาดแล้ว บันดาคนทั้งปวงก็จะเปนมิตรเป็นญาติของท่าน เพราะว่าท่านจะเป็นคนมีประโยชน์ใช้ได้แลเป็นคนดี , แต่ถ้าท่านเป็นคนไม่ฉลาดแล้ว ถึงบิดาก็ดี มารดาก็ดี ญาติก็ดี หรือคนหนึ่งคนใดก็ดี ก็จะไม่เปนมิตรของท่าน อนึ่งในสิ่งซึ่งท่านยังไม่มีความรู้ นั้น ท่านมีความล่องรู้เข้าไปในความรู้อันนั้นได้หรือไม่?

เขาว่า ความรู้นี้เป็นไปไม่ได้เลย

แลตัวท่าน นะโหลสิส ถ้าท่านต้องมีครูสอนอยู่ผู้หนึ่งแล้ว ท่านก็ยังไม่ได้ถึงปัญญาความรู้รอบจริงหรือไม่?

จริงแล้ว

แลเพราะเหตุฉนั้น ท่านยังไม่เป็นคนล่องรู้ได้ ไม่มีสิ่งใดที่ท่านจะได้ล่องรู้จริงนะ สอคราติส ข้าพเจ้ายังไม่รู้ได้

เมื่อข้าพเจ้าได้ฟังเขาพูดอย่างนี้แล้ว ข้าพเจ้าหันหน้ามาหาหิปปอดตะลิส แลเกือบจะทำความผิดยิ่งขึ้น เพราะข้าพเจ้าคิดจะพูดกับเขาว่า นั้นแหละหิปปอดตะ

ละลิส เปนทางที่ท่านจะพูดต่อคนที่รักของท่านทำให้เขาสุขภาพลง แลกดิให้ต่ำลง
แลไม่ใช้อย่างทางที่ท่านพูด ยกยอเขาแลทำให้เขาเสียคนไป

แต่ข้าพเจ้าเห็นเขายังกำลังตื่นตกใจ แลร่วนอยู่ด้วยร้อยคำที่พูดกันมานั้น
แลข้าพเจ้าจำได้ว่า ถึงแม้ว่าเขาจะอยู่ในที่ใกล้ๆ นั้นก็ดี แต่เขาไม่อยากจะให้
โลลิสแลเห็น เพราะดั่งนี้ข้าพเจ้าจึงคิดเห็นว่า จะคงนี้เสียไม่พูดความข้อนี้อีกว่า

ในขณะนั้นเมเนกเซนัส กลับมานั่งลง ณที่เดิมริมโลลิส แลโลลิสจึง
กระซิบพูดกับข้าพเจ้าที่พูดตามภาษาเด็ก ๆ แลอาการกิริยาที่น่าเอนดูนั้นว่า เนะ
สอคราติส จงช่วยพูดกับเมเนกเซนัส เหมือนเช่นท่านพูดกับข้าพเจ้านั้นสิ

ข้าพเจ้าตอบว่า ถ้าท่านจะพูดกับเขาเองไม่ได้ หรือโลลิส เพราะข้าพเจ้า
เชื่อเปนแน่ว่าท่านปลงใจฟังมาแล้ว

เขาตอบว่า ข้าพเจ้าฟังอยู่จริง

ถ้ากระนั้น ลองนึกดูเปนไร แลในทางที่จะพูดกับเขานั้น ระวังให้ตรง
ทางที่ข้าพเจ้าได้พูด ถ้าแลท่านหลงลืมความข้อใด ท่านจงถามข้าพเจ้าในเวลา
พบกันคราวหน้าต่อไป

ข้าพเจ้าคงจะทำดั่งนั้นเปนแน่ว่าสอคราติส แต่ขอให้พูดกับเขาเรื่องอะไร
ใหม่ ๆ ให้ข้าพเจ้าฟัง จนกว่าจะสิ้นเวลาที่ข้าพเจ้าจะอยู่ได้

ข้าพเจ้าว่า ข้าพเจ้าจะไม่รับไม่ได้จริงแล้ว เพราะท่านขอให้ข้าพเจ้าพูด
แต่ท่านก็ยอมทราบอยู่ว่าเมเนกเซนัสเป็นคนเก่งมักชวนจะวิวาทนัก เพราะเหตุ
ฉนั้น ถ้าเขาจะทำให้ข้าพเจ้าชวดเซแล้ว ท่านต้องมาช่วยข้าพเจ้าบ้าง

เขาวา เออ จริงนะ เขาเป็นคนเก่งมักชวนจะวิวาทนัก แลเพราะเหตุ
ฉนั้นแล ข้าพเจ้าจึงอยากให้ท่านพูดจาได้เถียงกับเขา

เพื่อกว่าข้าพเจ้าจะได้ทำตัวของข้าพเจ้าเอง ให้เปนบ้าไปเท่านั้นหรือ?

เขาวา ไม่ใช่เช่นนั้นดอก ท่านจะได้กอดเขาลงเสียบ้าง

ข้าพเจ้าว่า ความข้อนั้นไม่ใช่ง่าย เพราะเขาเป็นคนแข็งแรงน่ากลัวนัก เป็นลูกศิษย์ผู้หนึ่งของเตลิปัส แลเตลิปัสก็อยู่นั้น ไม่เหนหรือ?

ไม่เป็นไรดอก นะสอคราติส ท่านต้องพูดได้กับเขาละหน

ข้าพเจ้าว่า ถ้ากระนั้น ข้าพเจ้าคเนว่าเหนจะต้องพูดจริง

ในขณะนี้ เตลิปัสจึงร้องพูดขึ้นว่า เราพูดซบซิบกันแต่สองต่อสอง สนุกกันแต่สองคนเท่านั้น

ข้าพเจ้าจึงพูดขึ้นว่า ข้าพเจ้าจะมีความยินดี ที่จะให้ท่านได้ส่วนแบ่งปันความสนุกด้วยละ โลสิสผู้ที่อยู่นี้ ไม่เข้าใจความเรื่องหนึ่งที่ข้าพเจ้าได้กล่าวแล้ว แลอยากจะให้ข้าพเจ้าถามเมเนกเซนัส ผู้ซึ่งเขาคิดว่าจะเป็นคนที่จะตอบได้

เขาวา ทำไมท่านจึงไม่ถามเล่า?

ข้าพเจ้าจึงว่า ดีแล้ว ข้าพเจ้าจะถามเขา ดูกร เมเนกเซนัส ท่านจะตอบข้าพเจ้าหรือ แต่ข้าพเจ้าต้องบอกแก่ท่านเสียแต่แรกว่า ตัวข้าพเจ้านี้แต่เล็กมาจนโตขึ้นแล้ว เป็นคนที่ตั้งจิตรปลงใจในสิ่งอันหนึ่งอย่างหนึ่ง บันดาคนทั้งปวงก็มีจิตใจไปต่าง ๆ บางคนอยากได้ม้าเลี้ยงเล่น บางคนก็ชอบสุนัข บางคนก็หลงรักเงินทอง แลบางคนก็จองหมายแต่ยศศักดิ์ เดียวนี้ ข้าพเจ้าไม่ได้มีใจปรารถนาสิ่งของเหล่านี้เร็วแรงเลย แต่ข้าพเจ้ามีใจรักมิตรสหายนัก ข้าพเจ้าจะชอบมีเพื่อนดี ๆ ยิ่งกว่าที่จะหานกกระทาหรือไก่อย่างดีที่สุดในโลกนี้ได้ ข้าพเจ้ายังจะว่าต่อไปอีกได้ถึงแม้ว่าม้าหรือสุนัข ข้าพเจ้าก็ยังรักมิตรมากกว่า เอาจริงนะต่อหน้าสุนัขของเมืองอีิปต์ลี ข้าพเจ้าก็จะชอบมีมิตรที่จริง ๆ ยิ่งกว่าเงินทองของ (มหาเศรษฐี) เตเรียส หรือยิ่งกว่าที่จะได้ตัวเตเรียสเองก็ไม่เอา ข้าพเจ้าเป็นคนรักชอบมิตรสหายถึงปานนั้น แลเมื่อข้าพเจ้าเหนท่านกับโลสิส ในเวลารุ่นหนุ่มนี้ ก็มีสมบัติที่กล่าวนี้โดยง่ายตาย แลโดยเร็ว คือฝ่ายเขาก็ได้ท่านเป็นมิตร แลฝ่ายท่านก็ได้เขาเป็นมิตร ข้าพเจ้ามีทั้งความประหลาดใจแลยินดีแล้ว ด้วยเหน ว่าตัวข้าพเจ้าเองนี้ แม้ว่าเวลานี้ข้าพเจ้ามีอายุมากแล้วก็ดี ข้าพเจ้าก็ยังไม่ได้มี

เพื่อนเหมือนดังท่านได้ แลแม้ว่าในการที่จะหาเพื่อนได้ โดยอย่างไรข้าพเจ้าก็ยังไม่รู้เลย แต่ข้าพเจ้าอยากจะถามปัญหาท่านในการเรื่องนี้ เพราะว่าท่านเป็นคนขำนาญเคยได้มีได้รู้ได้เหนามาแล้ว เพราะฉะนั้นจึงบอกแก่ข้าพเจ้าเกิดว่า เมื่อคนหนึ่งรักคนอื่นอีกคนหนึ่งดังนี้ คนผู้รักหรือคนที่เขารักแล้วนั้น เปนมิตรเป็นเพื่อนหรือว่าจะนับว่าเป็นเพื่อนได้ทั้งสองคน?

ข้าพเจ้าคิดเห็นว่าเปนเพื่อนได้ทั้งสองคน

ข้าพเจ้าจึงว่า ท่านหมายความว่า ถ้าคนหนึ่งข้างเดียวรักคนอื่นคนหนึ่ง คนทั้งสองนั้นก็นับว่าเป็นมิตรสหายด้วยกันได้อย่างนั้นหรือ

เขาว่า ค่ะ นั้นแลความหมายของข้าพเจ้า

แต่ว่าถ้าคนซึ่งเปนที่รักนั้น ไม่รักตอบคนผู้มีความรักเล่าจะเปนอย่างไร การเช่นนั้นเปนได้นะ

จริงแล้ว

หรือว่าบางทีคนซึ่งเปนที่รักนั้น กลับเกลียดคนผู้รักนั้นก็มิ เพราะว่าคุณผู้รักมักมีใจติดเอนเปนดังนี้ ถึงแม้ว่าคุณผู้รักนั้นจะไม่มิสิ่งไรที่จะรักยิ่งขึ้นไปกว่าที่เขารักก็ดี ก็ยังมีใจคเนนิกว่า ผู้เปนที่รักจะไม่รักตอบอย่างหนึ่ง หรือจะเกลียดเขาอย่างหนึ่งไม่เปนความจริงดังนี้หรือ?

เขาตอบว่า ค่ะ จริงแน่แล้ว

ในความเช่นนั้น คนหนึ่งก็เป็นผู้รัก กับอีกคนหนึ่งก็เป็นผู้เปนที่รัก ไม่ใช่หรือ

ถูกแล้วค่ะ

เมื่อกระผม คนไหนจะเรียกว่า เปนมิตรของคนไหน? ผู้รักเปนเพื่อนของผู้เปนที่รัก ไม่เลือกที่จะรักตอบกันหรือจะกลับเกลียดก็ดี หรือผู้เปนที่รักเปนเพื่อนของผู้รัก , หรือจะว่าไม่เปนมิตรกันทั้งสองฝ่าย จนกว่าจะรักกันทั้งสองข้างเล่า?

อย่างนั้นก็ดูเหมือนจะไม่เป็นเพื่อนเลย

ถ้ากระนั้น ความซึ้งนี้ ก็ต่างแตกไปจากความที่เราได้คิดเห็นแต่ก่อนนะสิ เมื่อตะกัณัถาคนรักข้างหนึ่งข้างเดียวแล้ว ก็ว่าเป็นมิตรด้วยกันทั้งสองข้าง มาบัดนี้เห็นว่า ถ้าไม่รักกันทั้งสองข้าง ก็ว่าไม่เป็นมิตรทั้งสองข้าง

นั่นก็ปรากฏเป็นจริงอยู่

ถ้ากระนั้น สิ่งใดที่ไม่รักตอบ ก็ไม่เป็นที่รักของคนผู้รักได้ดังนี้หรือ

ข้าพเจ้าคิดเห็นว่า ไม่เป็นที่รักได้

ถ้ากระนั้น ก็จะไม่มีคนรักชอบเล่นมั่ว เพราะว่ามั่วรักตอบคนไม่ได้ ไม่มีคนรักนกกะทา ไม่มีคนรักเลี้ยงสุนัข ไม่มีคนรักสุราต่างๆ ไม่มีคนรักการเล่นลองกำลัง ด้วยผู้รักนั้นไม่ได้รับตอบ ไม่ฉะนั้น ไม่มีคนรักวิชาได้จนกว่าวิชาจะรัก เขาตอบแทนหรือเราจะเรียกเสียว่า มีคนรักสิ่งนั้นๆ แต่ว่าสิ่งนั้นๆ ไม่เป็นที่รักของคนนั้นๆ แลคนที่แต่งโคลงว่า

ชายไดอันมีบุตร เป็นที่สุดเอนดูแท้ ทุกคนทุกหน้าแล ทำนนั้นสุขเกษม
ดังนี้จะมีผิดไปหรือ

ข้าพเจ้าไม่เห็นว่าจะผิดไปเลย

ถ้ากระนั้น ท่านเห็นว่าเขาแต่งไว้ดูนะสิคะ

ถ้ากระนั้นนะ เมเนกเซนัส ข้อที่ตกลงกันต้องเป็นว่าสิ่ง ซึ่งเป็นที่รักนั้น จะเป็นที่เอนดูก็ได้ ไม่เลือกหน้าว่ารักอยู่หรือยังอยู่ เปรียบเหมือนว่า เด็กทารกเล็ก ๆ ก็เลกเกินกว่าที่จะมีความรักได้ หรือว่าแม้บางที เกลียดบิดาหรือมารดา ในเวลาเมื่อถูกตีดั้งนี้ ย่อมไม่เป็นที่เอนดูยิ่งขึ้นไปกว่าในเวลาที่มีความเอนดูอยู่ เมื่อลูกมีความเกลียดชัง จริงแท้แหละ

ข้าพเจ้า คิดเห็นว่า คำที่ท่านกล่าวนั้นเป็นจริง

ถ้าการเป็นดังนี้แล้ว ก็ไม่ใช่ผู้รักเลย หากว่าผู้เป็นที่รักนั้นตอบ เป็นมิตร

หรือคนที่นำเอนดูอันหนึ่งไม่ใช่หรือ

ถูกแล้วคะ

และผู้คนที่เกลียดชังนั้นดอก ไม่ใช่ผู้เกลียดนะ เป็นศัตรูนั้นก็เห็นชัดเจน

ถ้ากระนั้น มีคนเป็นอันมากยอมเป็นที่รักของศัตรูของเขา แลเป็นที่เกลียดของมิตรของเขา แล้วก็เปนมิตรของศัตรู แลเป็นศัตรูของมิตร ความข้อนี้นานา เพื่อนเอ๋ย คุณนั่นเหลวไหลละอะไรวะไป หรือเรียกว่าเป็นการที่จะเป็นไปได้ นี่แลเป็นไปได้ตามความที่ว่ามาแล้วว่า ถ้าผู้คนที่รักยอมคนที่นำเอนดูไม่ใช่ผู้รักจักเป็นอย่างนี้

ข้าพเจ้าเชื่อนะสอคราติสว่า คำซึ่งท่านว่าเป็นความจริง

แต่ถ้าการจะเป็นเช่นนั้นไม่ได้แล้ว ผู้รักนะสิ จะได้เปนมิตรเป็นเพื่อนของผู้ที่คนที่รักหรือไม่

จริงแล้ว

และผู้เกลียดก็จะได้เป็นศัตรู ของผู้ที่คนที่เกลียดชังนั้นนั่นสิแน่แล้ว

แต่ยังนั้นเราจะต้องรู้ว่าในข้อนี้ ก็มีเหมือนกันกับข้อก่อน คือว่า คนผู้หนึ่งจะเป็นมิตรต่อคนที่ไม่เปนมิตรของเขาก็ได้ หรือว่าเป็นมิตรต่อคนที่เปนครูของเขาในเวลาเมื่อคนผู้หนึ่งมีความรักคนที่ไม่รักเขา หรือว่าบางทีกลับเกลียดเขาก็ได้ แลคนผู้นั้นจะเป็นศัตรูต่อคนที่ไม่เปนครูของเขาก็ได้ หรือว่าเป็นศัตรูต่อมิตรของเขา ก็มี เปรียบเหมือนว่า ในเวลาที่คนผู้นั้น เกลียดชังคนที่ไม่ได้เกลียดเขาเลย หรือบางทีจะกลับเป็นคนที่ยกขาอยู่ก็ได้

นั้นก็ปรากฏว่าเป็นจริงอยู่

แต่ถ้าผู้มีความรักก็ไม่ใช่มิตร หรือผู้คนที่รักที่ไม่ใช่มิตร หรือไม่ใช่มิตรทั้งสองข้าง แล้วเราจะกล่าวว่ากระไรจึงจะถูกได้ คนใดเล่าเราจึงจะเรียกว่าเปนมิตรต่ออีกคนหนึ่ง ยังมีอะไรเหลืออยู่ที่จะว่าได้อีกหรือไม่

จริงนะ สอคราติส ข้าพเจ้าคิดหาที่ไม่แลเห็นอีกเลย

ข้าพเจ้าจึงว่า เมเนกเซนส์เอ้ย แต่ความคิดของเราที่ตกลงกันมานั้น จะผิดไปทั้งหมดก็ได้

โลลิสจึงพูดขึ้นว่า ข้าพเจ้าเหน็ดเหนื่อยแล้วนะ สอคราติส ว่าเราคิดผิดไปหมด

ในเวลาที่เขาพูดอยู่นี้ เขาก็มีความกระดากหน้าแดง ด้วยว่าคำที่เขาพูดนั้น ดูเหมือนว่าหลุดออกมาจากปากเอง เพราะว่าเขากำลังฟังข้อคำเถียงกันเพลินมา , ไม่มีผิดแล้วดูเขามีอาการปลงใจในเวลาที่ฟังคำนั้น ๆ อยู่

ข้าพเจ้า ก็ยืนตีในการที่โลลิสสำแดงออกมาให้เห็นว่า เรามีความชอบใจในคำที่พูดกัน แลข้าพเจ้าอยากจะให้เมเนกเซนส์ หยุดพักสักคราวหนึ่ง ข้าพเจ้าจึงหันไปพูดกับเขาว่า แนะโลลิสข้าพเจ้าคิดเห็นว่าคำที่ท่านพูดนั้นเป็นการจริงแล้ว แลถ้าเราคิดตกลงกันเป็นการถูกต้องแล้ว เราก็คงจะไม่ได้พูดเถียงกันผิดมาเป็นชั่วเป็นนาน ขอให้เราคิดทางอื่นอีกต่อไปเถิด ด้วยว่าทางที่พูดมาแล้วดูเป็นทางลำบากยากขึ้นทุกที แต่จงเดินทางอื่นที่มีผู้สนับสนุนโคลงฉันทจะได้เป็นคนนำทางของเรา เพราะว่าท่านทั้งหลายเหล่านั้นมีอาการปรากฏแก่เรา เหมือนว่าเป็นบิดาหรือผู้แต่งวิทยานั่น แลท่านผู้แต่งโคลงฉันทเหล่านั้นท่านกล่าวถึงมิตรไม่ใช่เป็นของเบา ๆ หรือเป็นของเล็ก ๆ น้อย ๆ ท่านกล่าวกันไว้ว่า เทพดาเองบันดานชักให้คนเข้าหาซึ่งกันและกันแลความข้อนี้นี้เขาว่าไว้ถ้าข้าพเจ้าไม่ผิดแล้ว เป็นถ้อยคำดังนี้

“เทพเจ้าย่อมบันดานสมานสิ่งเหมือนกันให้เข้ากับเหมือนกันไซ้ร้ารู้จักกัน”

ข้าพเจ้าหาญที่จะว่า ท่านคงจะได้ทราบ คำโคลงนี้แล้ว

เขาตอบว่า คะ ข้าพเจ้าได้ทราบแล้ว

แลท่านก็คงจะ ได้ทราบหนังสือซึ่งนักปราชญ์แต่งไว้แล้วเหมือนกันที่เขา กล่าวว่า คนเสมอ ต้องรักคนเสมอนั้น จริงหรือไม่นักปราชญ์เหล่านั้นเป็นผู้ที่พูดโต้ตอบกันแลแต่งเรื่องธรรมดา แลสากลโลก

เขาตอบว่า นั่นถูกแล้ว

แลนักปราชญ์ เขากล่าวไว้อย่างนั้น ถูกต้องหรือไม่?

จะว่าเขาถูกแล้วก็ได้

ข้าพเจ้าจึงว่า บางทีประมาณว่าเขาถูกแต่สักครึ่งหนึ่ง หรือว่าถ้าเราเข้าใจความตามที่เหมาะสมแท้จริงของเขานั้นถูกต้องแล้วนับเอาว่าเปนถูกต้องหมดได้ด้วยว่ายังมีคนชั่วทำการเกี่ยวข้องกับคนชั่วเพียงใด แลยังจะให้คนชั่วเข้าใกล้ชิดกับคนชั่วด้วยกันเพียงใด คนชั่วนั้นก็จะยิ่งเกลียดชังกันมากยิ่งขึ้นเพียงนั้น เพราะเหตุว่าคนชั่วยอมทำให้คนเสียไป , แลผู้ทำให้เสีย กับผู้ต้องเสียนั้นจะเป็นมิตรกันไม่ได้นี่จริงหรือไม่?

เขาว่า จริงแล้วละ

ถ้ากระนั้น ข้าพเจ้าคณนิทว่า คำโคลงที่กล่าวนั้น ไม่จริงครึ่งหนึ่ง เมื่อคิดถึงว่าคนชั่วชั่วนั้นก็เสมอเหมือนกันเช่นนี้ จริงหรือไม่?

นั่นจริงแล้ว

แต่ว่าความที่หมายอันแท้จริง ของคำโคลงตามที่ข้าพเจ้าคณนิทเอนั้น เหนจะเป็นว่าคนดีแล้ว ก็ดีเหมือนกัน แลเป็นมิตรต่อกัน แต่ว่าคนชั่วนั้น เหมือนกับเช่นมีคำกล่าวอยู่บ่อย ๆ ว่า ไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเข้าได้ด้วยกัน , เพราะว่าเป็นคนมีใจร้ายแรงกล้า แลเป็นคนนิ่งอยู่สุขไม่ได้ แลเปนสิ่งซึ่งต่างแตกแลเปนศัตรูอยู่ด้วยกันเองดังนี้ ก็ดูเหมือนจะเป็นสามัคคีหรือเขาด้วยกันกับสิ่งใด ๆ ไม่ได้ ท่านเห็นด้วยหรือไม่?

คะข้าพเจ้าเห็นด้วยแล้ว

เมื่อเปนดังนั้น นะเพื่อนเอ๋ย ผู้ที่กล่าวว่าสิ่งเหมือนกัน เปนมิตรต่อสิ่งเหมือนกันนั้น หมายความว่าจะให้สนิทเหมือนกัน ถ้าข้าพเจ้าเข้าใจความถูกแล้วก็ เปน ว่าเฉพาะแต่คนดีอย่างเดียว เปนมิตรของคนดีเท่านั้น , แต่ว่าคนชั่วแล้ว ก็

ไม่เปนไปถึงซึ่งความเป็นมิตรกันจริง ๆ อย่างใดได้ ไม่ว่าเปนกับคนดีหรือคนชั่วฉนี้
ท่านเห็นด้วยหรือไม่

เขาพยักหน้ารับ

เมื่อเปนเช่นนี้ บัดนี้เรารู้ว่าจะตอบปัญหาที่ว่า “ใครเล่าเปนมิตร” นั้น
อย่างไรได้ ด้วยคำที่พูดโต้ตอบกันมานี้ แสดงให้เห็น “ว่าคนดีนั้นแลเปนมิตร”

เขาพูดว่า อะ นั้นเปนความจริงแล้ว

ข้าพเจ้าตอบว่า เออ แต่ข้าพเจ้ายังไม่พอใจในคำตอบปัญหานั้นแท้เลย
จะให้ข้าพเจ้าบอกแก่ท่านหรือว่าข้าพเจ้ามีความสงสัยอยู่อย่างไร ข้าพเจ้าจะ
บอกสักเนืบบเอาว่าสิ่งที่เหมือนกัน ดังเช่นคนที่เสมอกันเปนมิตรกับคนเสมอ แล
เปนคุณเปนประโยชน์ต่อกัน หรืออย่าเลยให้ข้าพเจ้าลองว่าในทางอื่นเถิดว่า คน
เสมอกันนั้นจะทำความดีหรือความเสีย ซึ่งจะทำแก่ตัวเองไม่ได้นั้น จะทำต่อคน
เสมอกันได้หรือไม่ หรือจะทำความลำบากเกิดจากคนเสมอกัน ซึ่งตัวจะไม่ยอม
ทนลำบากเกิดจากตัวเองดังนี้ จะได้หรือไม่ ถ้าคนใดไม่เปนคุณเปนประโยชน์แก่คน
หนึ่งแล้ว คนนั้นจะรักกันอย่างไรได้ เดียวนี้คนจะเปนเช่นนั้นได้หรือไม่

เขาย่อมเปนไปไม่ได้

แลคนใดที่ไม่มีความรักแล้ว จะเปนมิตรได้หรือไม่

เปนไม่ได้แน่

แต่พูดเสียว่า สิ่งเหมือนกันไม่เปนมิตรต่อสิ่งเหมือนกันเพียงที่สิ่งนั้น ๆ
เหมือนกันเช่นนี้ ก็ยังกล่าวได้อยู่ว่า ดีเปนมิตรต่อดีได้ เพียงที่คนนั้น ๆ เปนคนดี
จริงแล้ว

แต่ถ้ากระนั้น อีกอย่างหนึ่งจะว่าดี เพียงที่ว่าเป็นคนดีนั้น จะดีพอแต่
ตัวเองแล้วหรือไม่เล่า? แลผู้ใดที่เปนคนพอ แล้วก็ไม่ต้องการสิ่งใด นี้ว่าตามคำ
ที่ว่าพอนั้น

คนพอไม่ต้องการสิ่งใดแน่แล้ว

และผู้ใดซึ่งไม่ต้องการอันใดก็จะไม่ปรารถนาอยากได้อันใดหรือจะปรารถนา
เขาก็จะไม่ปรารถนา

เขาคงจะรักคนที่เขาไม่มีความปรารถนาไม่ได้อยู่เองหรือรักได้

เขารักไม่ได้

แลคนที่ไม่มีความรักแล้ว ก็ไม่เป็นคนผู้มีความรัก ไม่เป็นมิตร หรือเป็น
เห่นขัดว่าไม่เป็น

ถ้าเช่นนั้นแล้ว มิตรจะอยู่ที่ใดเล่า เมื่อไม่มีมิตรก็ว่า คนดีไม่มีความ
ปรารถนาซึ่งกันและกันด้วย ว่าคนดีคนเดียวพอแก่ตัวเองแล้ว และเมื่อมีมิตรก็ว่า
ไม่เป็นคุณเป็นประโยชน์แก่กันได้จะทำอย่างไรเล่าจึงจะชักจูงคนให้คบนำถือตากันได้
ก็เป็นไม่ได้แล้ว

คนจะเรียกว่ามิตรกันนั้นไม่ได้จนกว่าคนนั้น ๆ จะนับนำถือตากัน จริง
หรือไม่

จริงนัก

ดูสิ โลสิส คำที่เรากล่าวทั้งหมดนี้หลอกหลวงเราเสียหมดแล้ว เราจะมี
ผิดไปหมดหรือ?

เขาว่าจะเป็นอย่างไรเล่า?

ข้าพเจ้าไม่ได้ยินบางคนกล่าว ดังข้าพเจ้าพึงระลึกขึ้นได้เมื่อคืนนี้หรือว่า สิ่ง
เหมือนกัน เป็นศัตรูใหญ่ยิ่งของสิ่งเหมือนกันนั้น คนดีเป็นศัตรูของคนดี เออจริงนะ
เขอ้างอิงคำกลอนของเฮริอด (Heriod) ผู้ที่กล่าวไว้ว่า:

“อันช่างหม้อก็วิวาทด้วยช่างหม้อ คนขับช่อดอกกับคนขับเสียง คนขอยาน
พานั้นมิพอเพียง ก็ล่าเอียงตามต่อคนขอยาน” แล้วเขาว่าเหมือนกันว่าบันดาลสิ่ง

ทั้งปวง “เป็นการจำเอนที่สิ่งเหมือนกันมากจะมีความอิจฉากันมาก แข่งกัน แลเกลียดกันมาก แล้วสิ่งที่ไม่เหมือนกันนั้นแลเป็นมิตร ด้วย ว่าคนจนจำต้องเป็นมิตรต่อคนมั่งมี แลคนไม่มีกำลังต้องการคนมีกำลังช่วง แลคนเจ็บต้องการหมอ , ทุกคนที่ไม่มีความรู้ ก็จะต้องรักแลเข้าหาผู้มีความรู้” ดังนี้ แลจริงนะเขากล่าว เป็นทำนองคล่องแคล่วต่อไปอีกว่า ความคิดที่ว่ามิตรย่อมมีอยู่ในระหว่างคนที่เหมือนกันนั้นไม่จริง แต่กลับกับความจริงแท้แล้วสิ่งซึ่งตรงกันข้ามเท่านั้น แลเป็นมิตรกันอย่างยิ่ง ด้วยทุก ๆ สิ่งย่อมไม่ปรารถนาสิ่งที่เหมือนกัน หากว่าปรารถนาสิ่งซึ่งไม่เหมือนกันที่สุด: เปรียบเหมือนอย่างว่าของแห้งปรารถนาของเปียก เย็นปรารถนาร้อน ขมปรารถนาหวาน คมปรารถนาดี ผ่องปรารถนาเต็ม เต็มปรารถนาพร่อง แลเป็นเช่นนี้เหมือนกันในสิ่งอื่น ๆ เพราะเหตุว่าสิ่งซึ่งตรงกันข้ามนั้น เป็นอาหารของสิ่งซึ่งตรงกันข้าม ด้วยว่าความเสมอเหมือนกันนั้น ไม่ได้รับสิ่งอันใดมาจากความเสมอเหมือนกัน ข้าพเจ้าก็คิดเห็นว่าผู้ที่กล่าวความข้อนี้ ก็เป็นคนน่าควรชมอยู่ ว่าเป็นคนพุดดี ท่านทั้งหลายที่อยู่นี้จะเหน้อย่างไร ?

เมเนกเซนส์จึงพูดว่า ข้าพเจ้าก็จะว่า เมื่อได้ฟังแต่ที่แรก ว่าเขาเป็นคนพุดถูกต้องแล้ว

ถ้ากระนั้น เราต้องกล่าวว่า ความเป็นมิตรอย่างยืงนั้น คือว่าสิ่งซึ่งตรงกันข้ามนั้นหรือ

ถูกแท้แล้ว

เออนะ เมเนกเซนส์ แต่คำตอบเช่นจะไม่เป็นการนำเกลียดนักหรือ แลผู้มีปัญญาฉลาดเถียงทั้งปวงจะไม่เด่นมาเหยียบย่ำเราลง ประคุมมิใช่ขำนะหรือ แล้วแลจะถามเราโดยความตรง ๆ ว่า ความรักนั้นไม่เป็นการตรงกันข้ามกับความเกลียดแท้หรือประการใด แลเราจะตอบว่าอะไรได้เล่า เราจะไม่ต้องรับหรือว่าเขาพุดถูกแท้

เราก็ตอบรับ

ถ้ากระนั้น เขาก็จะถามต่อไปว่าศัตรูนั้น เป็นมิตรของมิตร ว่ามิตรเป็นมิตรของศัตรูเล่า?

เขาตอบว่า ไม่เป็นไปได้ทั้งสองนั้นแล

ดีแล้ว แต่ว่าคนเที่ยงตรงเป็นมิตรของคนไม่เที่ยงตรงหรือ ๆ ว่าคนไม่มีความประมาทเป็นมิตรของคนประมาทเล่า หรือว่าคนดีเป็นมิตรของคนชั่วเล่า?

ข้าพเจ้าไม่คิดเห็นว่าอย่างนั้นจะเป็นไปอย่างไรได้

ข้าพเจ้าจึงว่า แต่อย่างนั้นแล ถ้ามิตรนับว่าเปนไปตามความที่ตรงกันข้ามแล้ว สิ่งที่ตรงกันข้ามก็ต้องเป็นมิตร

ต้องเป็นเช่นนั้นลิ

ถ้ากระนั้น สิ่งที่เหมือนกันกับสิ่งที่เหมือนกันทั้งสิ่งที่ไม่เหมือนกันกับสิ่งที่ไม่เหมือนกัน ก็ไม่ใช่มิตรทั้งนั้น

ข้าพเจ้า คณว่าไม่ใช่มิตร

ถ้ากระนั้น ยังมีความที่ควรคิดได้อีกต่อไปอันหนึ่งว่า: ความเข้าใจของเราในเรื่องมิตรนี้ จะไม่ผิดไปได้ทีเดียวกระมัง? แต่ว่ายังจะไม่มีบ้างหรือซึ่งสิ่งไม่ดีไม่ชั่ว เป็นมิตรของความดีอยู่จึ?

เขาพูดว่า ท่านหมายความว่าอย่างไร?

ข้าพเจ้าจึงว่า จริง ๆ นะทำไมเล่า ที่แกนั้น ข้าพเจ้าไม่รู้เลย แต่หวัข้าพเจ้ามั่นใจไปด้วยคิดถึงคำข้อที่ควรเถียงกันอยู่ แลเหตุฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงเดาถึงตบิงไปว่างามนั้นแลเป็นมิตร เหมือนดังสุภาสิตเก่าแก่กล่าวไว้ว่า ความงามนั้นแท้แล้วเป็นของอ่อน เรียบ กลิ้งเกล้านหนึ่ง แลเหตุฉะนั้นเป็นธรรมดาโลก อันยอมเลื่อนเข้าสิ่งอยู่ในวิญญานได้โดยง่าย ๆ ด้วยข้าพเจ้ายินว่าความดีนั้นเป็นความงามท่านจะเห็นด้วยหรือ

คะเหन्दว

ความข้อนี้ ข้าพเจ้ากล่าวตามความคิดอย่างหนึ่งว่า สิ่งใดที่ไม่ใช่ดีไม่ใช่ชั่ว ก็เป็นมิตรของทั้งามแลที่ดี แลข้าพเจ้าจะบอกแก่ท่านว่าทำไมข้าพเจ้าจึงคิดเอียงไปทางนี้ คือข้าพเจ้าเคยเห็นว่า มีสิ่งสำคัญแปดอันอยู่สามอย่าง คืออย่าง ๑ ข้ออย่าง ๑ ไม่ใช่ข้ออย่าง ๑ ท่านจะเห็นความข้อนี้เป็นกระไร

ข้าพเจ้ายอมเห็นด้วย

แลดีเป็นมิตรของดีก็ไม่ใช่ หรือชั่วเป็นมิตรของชั่วก็ไม่ใช่ หรือดีเป็นมิตรของชั่วก็ไม่ใช่ , ดังคำเถียงกันมาไม่ยอมให้เป็นแล้วนั้น , เหตุฉนี้ก็มีทางที่จะคิดผ่อนผันไปได้อย่างเดียวว่า ถ้ายังจะมีสิ่งซึ่งเรียกว่ามิตรหรือความรักอยู่แล้ว ก็ต้องเป็นสิ่งที่ไม่ใช่ดีไม่ใช่ชั่วนั้นแลเป็นมิตรของที่ดี หรือเป็นมิตรของที่ไม่ใช่ดีไม่ใช่ชั่ว ด้วยว่าไม่มีสิ่งไรที่จะเป็นมิตรของที่ชั่วได้แล้ว

จริง

สิ่งเหมือนกัน เป็นมิตรของสิ่งเหมือนกันก็ไม่ได้ ดังเราได้กล่าวกันมาเมื่อตะกี้

จริง

เมื่อกระนั้น ที่ไม่ใช่ดีไม่ใช่ชั่ว จะมีมิตรที่ไม่ใช่ดีไม่ใช่ชั่วก็ไม่ได้เหมือนกัน นั้นก็เห็นชัด

เมื่อกระนั้น ก็เหลืออยู่แต่ที่ได้อย่างเดียว จึงเป็นมิตรของที่ไม่ใช่ดีไม่ใช่ชั่วได้

นั่นแลเคยเอาได้แล้วว่าเป็นอันแน่

ความข้อนี้ดูเหมือนจะไม่ทำให้เราพูด ทางที่ถูกได้กระมัง คิดดูว่ากายตัวซึ่งเป็นสุขสบายอยู่แล้วก็ไม่ต้องการยาหรือพยาบาลช่วยอย่างใด หากว่าสบายดีพออยู่แล้ว , แลคนที่ไม่มีโรคก็ไม่รักหมอ เพราะว่าตัวเขามีความสุขสบายอยู่ เขาไม่รักหมอจริง

แต่ว่าคนเจ็บรักหมอ เพราะว่าตัวเขาเจ็บป่วยจริงหรือไม่

จริงแท้

แลความเจ็บนั้นเป็นความชั่ว แลวิชาหมอยานั้นเป็นความดีแลมีคุณประโยชน์หรือไม่

คะมีจริงแล้ว

แต่กายของคน เมื่อคิดว่าเปนอะวัยะวะอันหนึ่งแล้ว ก็ไม่ใช่ดีไม่ใช่ชั่ว จริงแท้ละ?

จริง

แลกายนั้นจำเปนโดยเหตุที่เกิดโรค จึงต้องเข้าหาแลทำมิตรกับวิชาหมอยาหรือไม่

คะเปน

ถ้ากระนั้นสิ่งที่ไม่ใช่ดีไม่ใช่ชั่ว เปนมิตรกับที่ดี โดยเหตุที่เรามีชั่วยุ่ที่นั่นหรืออย่างไร?

นั่นก็เป็นความคิดต่อเนื่องว่าเปนเช่นนั้น

แลเห็นชัดว่าการที่เปนมิตรดังนี้ ต้องเปนกันก่อนเวลาที่ไม่ใช่ดีไม่ใช่ชั่ว ต้องเสื่อมเสียไปด้วยธาตุความชั่ว ด้วยว่าถ้ามีจนนั้นก็เลยไม่ปรารถนาแลรักความดี , เพราะเหตุ เหมือนเช่นเราได้กล่าวมาแล้ว ว่าที่ชั่วจะเปนมิตรของที่ดีไม่ได้

นั่นเปนไม่ได้จริงแล้ว

อีกประการหนึ่งข้าพเจ้าต้องกล่าวไว้ว่า บางสิ่งก็เป็นเหมือนจริงแท้ ในเวลาเมื่อมีสิ่งอื่นอยู่ด้วยในนั้น แลมีบางสิ่งซึ่งเป็นเหมือนจริงไม่ได้ เปรียบเหมือนอย่างว่า น้ำมันหรือสิ่งซึ่งทาบนสิ่งอื่นนี้ก็ได้

ดีแล้ว

ในการอย่างนี้ สิ่งที่ท่านั้นเหมือนกับน้ำมันหรือสีนั้นหรือไม่?

เขาว่า ท่านประสงค์ความว่าอย่างไร?

ข้าพเจ้าว่า ข้าพเจ้าหมายความว่าอย่างนี้ คนว่า ถ้าข้าพเจ้าจะเอาฝุ่นขาวทาผมแดงของท่านแล้ว ผมนั้นจะขาวไปจริง ๆ หรือว่าจะดูปรากฏเป็นแต่ว่าขาวเรานั้นเล่า?

ผมนั้นก็ปรากฏเห็นแต่ว่าขาวเท่านั้น

แลยังนั้นขาวก็จะอยู่ในที่ผมนั้นด้วย

จริง

แต่ถึงแม้ว่ามีขาวอยู่ในนั้นด้วย ก็จะไม่ทำให้ขาวยิ่งไปอีกได้ ผมนั้นก็ไม่ใช่ขาวไม่ใช่ดำไม่ใช่หรือ

จริง

แต่เมื่อความขราเข้ามาถึงเข้า ผมทองอกขาวแล้ว เมื่อนั้นแลผมก็ดูเหมือนขาวจริงแท้ แลเป็นผมขาวโดยมีขาวอยู่ในนั้นด้วย

บัดนี้ข้าพเจ้าอยากจะทราบ สิ่งทั้งปวงเป็นอันเหมือนจริงแท้ โดยมีสิ่งอื่นอยู่ในนั้นทั่วทุกอย่างไป;หรือว่าสิ่งอื่นต้องเข้าอยู่ในนั้นด้วยอาการวิเศษอย่างหนึ่ง

เขาตอบว่า ต้องเป็นด้วยอาการวิเศษอย่างหนึ่ง

ถ้ากระนั้น สิ่งไม่ใช่ดีไม่ใช่ชั่วจะว่ามีความชั่วเข้าอยู่ในนั้นก็ได้ แต่ว่ายังไม่เป็นชั่วไป คือว่า ฟังเป็นขึ้นเมื่อก่อนเดี๋ยวนี้เท่านั้น จริงหรือไม่?

จริง

แลเมื่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดมีความชั่วอยู่ที่สิ่งนั้นด้วย ยังไม่ทันจะชั่วไปนั้น ความดีที่มีอยู่ในนั้น ขวนให้มีความปรารถนาต่อความดีในสิ่งนั้น , แต่ความชั่วที่อยู่ในสิ่งนั้น ซึ่งทำให้สิ่งของชั่วไปนี้ ก็ถอนเอาความปรารถนาความดีแลใจไมตรีต่อ

ความตื้นตันไปเสีย . ด้วยว่าสิ่งซึ่งเป็นทั้งดีและชั่วด้วยกันนั้น บัดนี้ก็เหินเหินแต่ชั่ว อยู่อย่างเดียว แลตื้นตันก็ไม่มีมิตรต่อชั่วได้

ไม่มีจริง

แลเพราะเหตุฉะนี้เราจึงกล่าวว่าอันจำพวกซึ่งถึงพร้อมด้วยปัญญาบริบูรณ์แล้ว จะเป็นเทพดาหรือมนุษย์ก็ดี ย่อมไม่มีความรักวิชาอีกต่อไป หรือว่าผู้ใด ซึ่งเป็นคนโง่งจนเป็นคนชั่วอยู่ ก็จะเป็นคนรักวิชาไม่ได้ ด้วยความชั่วหรือคนโง่งนั้น ไม่เป็นคนผู้รักวิชา จึงยังคงเหลืออยู่แต่จำพวกซึ่งมีเคราะห์ร้ายต้องเป็นคนโง่ง แต่ยังไม่หนาเต็มไปด้วยความโง่งหรือยังมีความเข้าใจอยู่ แลยังไม่เป็นคนหลงคิดว่า ตัวเป็นคนรู้ในสิ่งที่ตัวไม่รู้ แลคนจำพวกนี้จึงเป็นผู้รักวิชาเป็นคนโง่งไปดีไปชั่ว ด้วยว่าเราได้คิดเห็นมาแล้วว่าความไม่เหมือนกันก็ไม่เป็นมิตรกับความไม่เหมือนกัน หรือความเหมือนกันกับความเหมือนกันก็ไม่ใช่ท่านจำได้หรือไม่

จะได้กล่าวกันมาทั้งสองอย่างแล้ว

แลเหตุฉะนี้แล นะไลลิสกับเมเนกเซนัส เราได้ค้นพบธรรมชาติของมิตรแล้วไม่มีที่สงสัยเลย ว่าความเป็นมิตรนั้น คือความรักซึ่งสิ่งไม่ไปดีไม่ไปชั่วรักดีในเวลาเมื่อมีชั่วอยู่ที่นั้น จะอยู่ในวิญญาณหรือจะอยู่ในกาย หรืออยู่ที่ใด ๆ ก็เหมือนกัน

เขาก็ตกลงเห็นด้วย แลยอมรับหมดสิ้นทั้งสองคน แลในครู่หนึ่งนั้น ข้าพเจ้าก็มีความยินดี แลเป็นที่พอใจเหมือนกับพราณผู้ซึ่งจับสัตว์ที่เป็นอาหารได้ในเงื้อมมือแล้ว แต่ขณะนั้นก็มีความสงสัยเกิดขึ้นแก่ข้าพเจ้า แลไม่รู้ว่าจะเพราะเหตุใด ข้าพเจ้าจึงได้คิดว่า ความที่เห็นตกลงนั้นยังไม่ถูกจริงแท้ แลข้าพเจ้าจึงรู้สึกไม่สบายใจ พุดออกไปว่า อนิจาเอ๊ย ไลลิสกับเมเนกเซนัส ข้าพเจ้ากลัวว่า เราจะรู้ได้แต่เงาของความจริงเท่านั้น

เมเนกเซนัส จึงถามว่า ทำไมท่านจึงกล่าวดังนั้นเล่า?

(เรื่องนี้มีต่อไป)